

quot, & quicumque in illa die liberabuntur, non erit suæ ipsorum cautionis, non suæ diligentiae ac operum: sed præcipuæ protectionis, liberationis que diuinæ: tametsi cautio, uigilantia, oratioque cooperabuntur. Deinde subiungit Lucas. ¶ Erat 168
 autem diebus docens in templo: noctibus uero exiens morabatur in monte, qui uocatur Oliueti: & omnis populus mane ibat ad eum in templo audire eum. ¶ Dicebat in templo. Hic enim erat, de quo apud Iohel. dicitur: Filia sion exultate, & Iohel. 2.
 lætamini in domino deo uestro: quia dedit uobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad uos hyembrē matutinum, & serotinum, sicut in principio. Et hi dies quibus erat docens in templo, erant dies ab insigni ingressu ipsius in Hierusalem, usque ad tempus cœnæ paschalis, & diem passionis. Et noctu, siue comederet in Bethania aut alibi, siue non, se recipiebat in montem, ut mane paratior esset ut descenderet in templum ad officium sibi à deo patre traditum peragendum. Et summo mane populus ibat in templum magno cum desyderio ut audiret eum, quod Lucas sic dicit, πᾶς ὁ λαὸς ὄρεθη εἰς αὐτόν, id est, Omnis populus mane surgebat, de luce uigilabat, diluculo ibat ad ipsum. Quod & in uetustis codicibus Latinis sic habetur, Omnis populus mane ibat ad eum. Vnde arbitror in nostris codicibus illas duas dictiones, mane ibat, in unam manicabat, conflatas, deprauatasque. Diuina autem prouidentia fiebat, ut populus præueniret eum in templum: ut qui insidias illi intentabant, suo conatu frustrarētur. Surgamus igitur & nos ad eum mane, & diluculo adeamus cor nostrum, quod est templum eius, si purum, mundum, sanctumque est: & tunc astantes ei uidebimus, quoniam non uolens iniquitatem deus ipse est. Quem honorificemus, quem glorificemus, cuius solam uoluntatem quæramus: quia ipse salus nostra, uita nostra, lux nostra per æternum patrem nobis misericorditer communicata. Cui per ipsum, & cum ipso & spiritu sancto omnis laus, honor & gloria, in omnia seculorum secula. Amen. psal. 5.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

Propinquabat autē dies festus azymorum, qui dicitur pascha, & quærebant principes sacerdotum, & scribæ quomodo eum interficerent: timebant uero plebem. Intrauit autē 169
 satanas in Iudam, qui cognominabatur Scarioth, unum de duodecim, & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotū, & magistratibus, quemadmodū illū traderet eis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniā illi dare: & spondit. Et quærebat opportunitatē, ut traderet illū sine turbis. ¶ Venit autē dies azymorū, in qua necesse erat occidi pascha. 170
 Et misit Petrū & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut māduce mus. At illi dixerunt: Vbi uis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus uobis in ciuitatem, occurret uobis homo amphoram aquæ portans, sequimini eum in domum, in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister, Vbi est diuersorium ubi pascha cū discipulis meis manducē? Et ipse ostendet uobis cœnaculum magnum stratum: & ibi parate. Euntes 171
 autem inuenerūt sicut dixit illis: & parauerunt pascha. ¶ Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim apostoli cū eo. Et ait illis: Desyderio desyderari hoc pascha manducare uobiscū antequā patiar. Dico enim uobis, quia ex hoc non māducabo illud, donec impleatur in regno dei. Et accepto cali-

ce gratias egit, & dixit: Accipite & diuidite inter uos. Dico enī uobis quod
 nō bibam de generatione uitis, donec regnum dei ueniat. Et accepto pane 20
 gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicēs: Hoc est corpus meum, quod pro uo
 bis datur. Hoc facite in meam cōmemorationem. Similiter & calicē post
 cōnauit, dicēs: Hic est calix nouū testamētū in sanguine meo, qui pro uo
 172 bis fundetur. ¶ Veruntamen ecce manus tradētis me mecū est in mensa. Et
 quidē filius hominis, secūdū quod definitū est, uadit: ueruntamē uæ homi 25
 ni illi, per quem tradetur. Et ipsi cōperūt quærere inter se, quis esset ex eis,
 173 qui hoc facturus esset. ¶ Facta est autē & cōtentio inter eos, quis eorū uide-
 retur esse maior. Dixit autem eis: Reges gentiū dominantur eorum, & qui
 potestātē habent super eos, benefici uocantur: uos autē nō sic. Sed qui ma-
 ior est in uobis, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam 30
 quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nōne qui recūbit? Ego au-
 tem in medio uestrū sum sicut qui ministrat: uos autē estis, qui permāsistis
 mecū in tentationibus meis. Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pa-
 ter meus, regnum, ut edatis & bibatis super mēsā meam in regno meo: &
 174 sedeatis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israēl. ¶ Ait autem do 35
 minus Simoni: Simon, ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticū:
 ego autem rogauī pro te, ut nō deficiat fides tua. Et tu aliquando cōuersus,
 175 confirma fratres tuos. ¶ Qui dixit ei: Domine, tecū paratus sum & in carce-
 rem, & in mortē ire. Et ille dixit: Dico tibi Petre, non cātabit hodie gallus,
 176 donec ter abneges nosse me. ¶ Et dixit eis: Quādo misi uos sine sacculo & 40
 pera & calceamētis: nūquid aliquid defuit uobis? At illi dixerūt: Nihil. Di-
 xit ergo eis: Sed nūc qui habet sacculū, tollat, similiter & perā: & qui nō ha-
 bet, uēdat tunicā suā, & emat gladiū. Dico enim uobis, quoniā adhuc hoc
 quod scriptū est oportet impleri in me: Et cū iniquis deputatus est, etenim
 ea quæ sunt de me, finē habēt. At illi dixerūt: Domine, ecce duo gladii hic. 45
 177 At ille dixit eis: Satis est. ¶ Et egressus ibat secūdū cōsuetudinem in mon-
 tem Oliuarum. Secuti sunt autem illum, & discipuli. Et cum peruenisset ad
 locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tētationem. Et ipse auulsus est ab eis,
 quantū iactus est lapidis, & positus genibus orabat, dicēs: Pater, si uis trans-
 fer calicē istum à me: ueruntamen non mea uoluntas, sed tua fiat. Apparuit 50
 autē illi angelus de cælo, cōfortans eū. Et factus in agonia, prolixius orabat.
 178 Et factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. ¶ Et
 cū surrexisset ab oratione, & uenisset ad discipulos suos, inuēnit eos dormiē-
 tes præ tristitia. Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, orate, ne intretis in tēta-
 179 tionē. ¶ Adhuc eo loquēte, ecce turba, & quocubatur Iudas, unus de duo- 55
 decim, antecedebat eos, & appropinquauit IESV, ut oscularetur eum. IESV
 autē dixit illi: Iuda, osculo filiū hominis tradis? Vidētes autē hi, qui cir-
 ca ipsum erāt, quod futurū erat, dixerūt ei: Domine, si percutimus in gladio?
 Et percussit unus ex illis seruū prīcipis sacerdotū, & amputauit auriculā eius
 dexteram.

- 60 dexteram. Respondens autem IESVS, ait: Sinite usq; huc. Et cū tetigisset auriculam eius, sanauit eum. ¶ Dixit autem IESVS ad eos qui uenerāt ad se, principes sacerdotū, & magistratus tēpli, & seniores: Quasi ad latronem existis cū gladiis & fustibus? Cum quotidie uobiscū fuerim in tēplo, nō extendistis manus in me. Sed hęc est hora uestra, & potestas tenebrarū. ¶ Cō 180
- 65 prehendentēs autē eum, duxerunt ad domū principis sacerdotū. Petrus uero sequebatur eū à lōge. Accenso autē igne in medio atrii, & circūsedentibus illis, erat Petrus in medio eorū. Quē cū uidisset ancilla quādam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negauit eum, dicens: Mulier, non noui illū. Et post pusillū alius uidens eū, dixit: Et tu de illis es. Petrus uero ait: O homo non sum. Et interuallo facto quasi horæ unius, alius quidā affirmabat, dicens: Verē & hic cū illo erat: nā & Galilæus est. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis. Et cōtinuò adhuc illo loquēte cātauit gallus. Et cōuersus dominus respexit Petrū. Et recordatus est Petrus uerbi domini sicut dixerat: quia priusq; gallus cātet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus, fleuit amarē. ¶ Et uiri qui tenebāt illū, illudebāt ei 182
- 75 cēdentes. Et uelauerūt eū, & percutiebāt faciē eius, & interrogabant eum, dicētes: Prophetiza, Quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemātes, dicebant in eum. ¶ Et ut factus est dies, conuenerunt seniores plebis, & 183
- 80 principes sacerdotum & scribæ, & duxerunt illum in conciliū suū, dicentes: Si tu es CHRISTVS, dic nobis. Et ait illis: Si uobis dixero, nō credetis mihi: si autē & interrogauero, nō respōdebitis mihi, neq; dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis sedens à dextris uirtutis dei. Dixerūt autem omnes: Tu ergo es filius dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt Quid adhuc desyderamus testimoniū? Ipsi enim audiuius de ore eius.

ANNOTATIONES BREUES LII. CIRCA LITERAM CAP. XXII.

3	uero	8	occidī	τοῦ γενήματος
	γάρ		θύεσθαι	genimine,
	enim		immolari	germine
4	Scarioth,	10	dixerunt	*αὐτῶν εἰ. 24
	Ἰσκαριώτης	11	amphoram	τὸ ἐκχυνόμενον
4	unum de		κεράμιον	præsens.
	* τοῦ ἀριθμοῦ		uas fictile,	26
	numero		fideliām	tradetur.
6	magistratibus		coenaculum	παραδίδοται
	στρατηγοῖς	14	stratum, — &	præsens.
	ducibus		ἀνώγειον	26
	& infra.	14	stratum, — &	quis
7	illum * αὐτοῖς εἰς,	18	ex hoc non mandu-	τις ἄρα
			cabo illud	quisnam
8	turbis.		δυσκῆτι οὐ μὴ φάγω ἐξ	28
	ἄλλου		αὐτοῦ	eorum,
	singulare.		non ultra edā ex eo	29
8	necessē erat		Accipite * τοῦτο hoc,	eos,
	εἶθαι	19	generatione	30
	oportebat.	20		minor,

	ὁ νεώτερος		rectus pluralis.		inspexit
	iunior		ut referatur ad guttas.	74	sicut dixerat
30	præcessor	53	discipulos – suos,		ὡς εἶπερ
	ὁ ἡγούμενος	55	Adhuc * & autē		quomodo dixisset
	dux	58	si percutimus	75	illum (* αὐτῷ εἰ,
34	meus,		ἐιπατάξομεν		τὸ ῥησοῦν
	meum		num percutiemus		I E S V M
	anceps.		futurum.	78	cōuenerunt seniores
34	mentem meam	59	unus * τίς quispiā		συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον
	– in regno meo,	60	usque huc.		cōgregatus est senat⁹
36	dñs Simoni: Simon,		ἕως τούτου	78	plebis – &
	ὁ κύριος, σίμων σίμων		hucusque,	79	in concilium
	dñs, Simon Simon.		hactenus		ἔις τὸ συνέδριον
36	expetiuit	65	duxerunt		in confessum
	ἐζητήσατο		* εἰσήγαγον	80	credetis – mihi,
	depoposcit		& induxerunt	81	Ex * τοῦ νῦν nunc
39	non cantabit	66	atrij,		à modo
	οὐ φωνήσεται		αυλαῖ	83	Qui ait
	non ædet uocem		erat		* πρὸς αὐτοὺς
44	iniquis	67	ἐκάθητο	83	ad ipsos.
	ἀνόμων		fedebat		quia
	exlegibus (eius.		& eū fuisset intuita,	84	quod
47	& discipuli * αὐτοῦ	68	ὁ ἀπείσασα αὐτῷ		adhuc desyderamus te
49	quātū iact⁹ est lapidis,		& fixis in eū oculis		stimonium?
	ὡσεὶ λίθου βολῆς		ait – O		ἔτι χρεῖα ἔχομεν μαρτυ
	fermè ad iactū lapidis	70	respexit		ρίας;
52	decurentis	73	ἐπέβλεψε		in super opus habens
	καταβαίνοντες				testimonio?

COMMENTARIUS IN CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

169

Rosequit Lucas traditionē atq; perfidiā Iudæ, dicēs. **C** Appropinquabat autē dies festus azymorū, qui dicitur pascha, Et quærebāt principes sacerdotū & scribæ, quomodo eū interficerēt: timebāt uero plebē. Intrauit autē satanas in Iudā, qui cognominabatur Iscariotes, unū de duodecim: & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotū, & magistratibus quemadmodū illū traderet eis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniā illi dare. Et spopōdit. Et quærebatur oportunitatem, ut traderet illū sine turbis. **C** Appropinquabat (inquit) dies festus azymorū, & sic quidē appropinquabat, ut bīduo ante diē passionis, & trīduo ante magnū sabbatum, ea uēditio facta credatur. Et hanc traditionē, & à maligno incitationem, præ indignatione scilicet unguētī super dominū in Bethania effusi, prosequitur Matthæus cap. 26. numeris 241. & 243. & Marcus similiter cap. 14. numeris 79. & 80. Neq; operæ precīū est hic diūtius immorari. Subdit Lucas de iussu apparatus nouissimæ cœnæ domini cum discipulis suis, dicens. **C** Venit autē dies azymorū, in qua necesse erat occidi pascha, & misit Petrū & Ioannem, dicens: Eūtes parate nobis pascha, ut manducemus. At illi dixerunt: Vbi uis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus uobis in ciuitatem, occurret uobis homo quidā amphoram aquæ portans: sequimini eū in domū in quā intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Vbi est diuerforium ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet uobis cœnaculū magnum, stratū: & ibi parate. Euntes autē inuenerūt sicut dixit illis; &

170

in qua necesse erat occidi pascha, & misit Petrū & Ioannem, dicens: Eūtes parate nobis pascha, ut manducemus. At illi dixerunt: Vbi uis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus uobis in ciuitatem, occurret uobis homo quidā amphoram aquæ portans: sequimini eū in domū in quā intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Vbi est diuerforium ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet uobis cœnaculū magnum, stratū: & ibi parate. Euntes autē inuenerūt sicut dixit illis; &

illis: & parauerunt pascha. **C** Hæc dies de qua fit hic sermo, feria sexta erat, qua cœpit pasce: in cuius nocte mādūcauit dominus pascha, id est agnū paschalē typicū, qui in initio illius sextæ feriae, id est ad uesperā immolatus fuerat atq; paratus. Illa aut iam cœpta pasceue, quæ fuit prima dies panū azymorū, id est nō fermētatorū, cuiusmodi comedi solebāt cū agno paschali: misit dominus duos ē discipulis suis, Petrū & Ioannē, ut præpararent pascha. Petrus qui & Simon, solidā obedientiā designat: Ioannes, gratiā, quibus semper præparari debemus, antequā ad uerū agni paschalis edendi mēsam accedamus. Cæteris quæ hic dicuntur, similia tractat partim Matthæus cap. uigesimosexto, numero 244. & partim Marcus cap. 14. numero 81. Subinde Lucas prosequitur cœnā domini, dicens. **C** Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim apostoli cū eo. Et ait illis: Desyderio desyderauī hoc pascha mādūcare uobiscum antequam patiar. Dico enim uobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno dei. Et accepto calice gratias egit, & dixit: Accipite, & diuidite in uos. Dico enim uobis, quod non bibam de generatione uitis, donec regnum dei ueniat. Et accepto pane gratias egit & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meū, quod pro uobis datur. Hoc facite in meam cōmemorationem. Similiter & calicem postquā cœnauit, dicens: Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro uobis fundetur. **C** Cum facta esset (inquit) hora, id est cum facta esset uespera, & cœpisset noctescere, quod & ex Matthæo cap. uigesimosexto, numero 245. etiā notū est: similiter & ex Marco cap. decimoquarto, numero 82. Sed adiicit hic Lucas dominū dixisse apostolis, se magno desyderio desyderasse hoc pascha mādūcare cū ipsis antequam pateretur, & quod ultra nō esset manducaturus illud, donec impleretur in regno dei. Quod ergo dicit dominus, Desyderio desyderauī hoc pascha manducare uobiscū: magnū & ardēs desyderiū paternæ uolūtatis implendæ, & nostræ salutis ac redēptionis subinde faciendæ, mōstrat. Quod autē subdit, Dico enim uobis, quia ex hoc nō manducabo illud: siue, ut Græce habetur, οὐκ ἔτι ὀν μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, id est posthac nō edā ex eo, scilicet pascha: donec impleatur in regno dei: hoc designat ipsum nō ultra manducaturum in mortali corpore pascha typicū cum apostolis: sed uerū, cōsummatum, et adimpletum in regno dei, quod est nouū pascha. Quod & in hoc mundo uerū est: cum dat corpus suum immortale & gloriosum ihs, qui sunt in regno suo, quod est regnum dei, manducādum, quod est uerum pascha nostrum: non ultra typicum, ut uetus, etsi mysticum ut nouū, ubi ipse est & cibus, & cōuiuia, licet nobis occultus: haud secus tamen præsens est atque fuit cum apostolis, quoties ipsi hoc diuinum in terris post resurrectionē suam celebrauerunt conuiuium. Et in illo quoque sublimi regno cœlorum uerum erit, ubi se dabit per ineffabilem unionē spirituum, immortalitatis cibus & conuiuia, & quod omnes superat mundi delicias, incomprehensibile gaudium. Et ei quod hic dicit de pascha uero, de uero agno, de corpore suo, simile dixit apud Matthæum de sanguine suo, cum ait: Dico autem uobis, non bibam à modo de hoc genimine uitis usq; in diem illū, cum bibam illud uobiscum nouum in regno patris mei. Quod & simile est ei, quod hic de typico calice dicit: Dico enim uobis, quod non bibam de generatione uitis, donec regnum dei ueniat. Dico de typico calice, quia nondum dabat eis sanguinem suum, sed cœnæ paschalis potū: ut & prius nondum dederat corpus suum, sed paschalem agnum. Verum postea corpus suū dedit sub uelamine panis, & sanguinem suum sub uelamine uini, ut dilucidum esse potest literam intuenti. Ergo prior agni cibus, typus erat corporis postea dandī, licet adhuc mortalis: & prior potus, typus sanguinis posteaquā cœnatum est, exhibitī, sed adhuc effundendī. Et sic prius in eadem cœna terminatum est uetus phasē, & postea incœprum nouum, quod paulopost per immortalitatem erat omnino absoluendum, perficiendum, consummandū. Hæc autem institutio nouæ, & omnium consummatricis

171

Matth. 263

teletæ, habetur & apud Matthæum capite uigefimo sexto, numero 247. Similiter
 & apud Marcum cap. quartodecimo, numero 83. Subdit Lucas quo pacto dominus
 172 » proditorem suum mensæ suæ adesse indicauit, dicens. ¶ Veruntamen ecce manus
 » tradentis me mecum est in mensa. Et quidem filius hominis, secundum quod defini-
 » tum est, uadit: ueruntamen uæ homini illi, per quem tradetur. Et ipsi coeperunt
 » quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset. ¶ Similia habet Matthæus
 capite uigefimo sexto, numero ducentesimo quadragesimo sexto, & Marcus capite
 quartodecimo, numero octogefimo secundo: nec addit hic quicquã Lucas ad illos.
 173 » Subiungit Lucas contentiõẽ habitam inter apostolos, quis eorũ maior esset, dicẽs.
 » ¶ Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum uideretur esse maior. Dixit autẽ
 » eis: Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefi-
 » ci uocantur. Vos autem nõ sic. Sed qui maior est in uobis, fiat sicut iunior: & qui præ-
 » cessor est, sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat: nõ nõ
 » ne qui recumbit? Ego autem in medio uestrum sum, sicut qui ministrat. Vos autem
 » estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono uobis, sicut dis-
 » sposuit mihi pater meus, regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno
 » meo: & sedeatís super thronos, iudicantes duodecim tribus Israël. ¶ Hæc conten-
 » tio inter apostolos frequenter suborta est, quis scilicet eorum maior esset. Quam sem-
 » per dominus repressit, ostendendo eis hanc primatus unius ambitionem regum gen-
 » tium esse, non filiorum dei: qui quo humiliores sunt, & minus ambiunt, eo magis filij
 » dei sunt, & reuera maiores. Reges gentium ijs dominantur, quorum reges sunt: post
 » quos, qui autoritatem habent in populum, beneficorum (quos Hebræi uocant NE-
 » DIBIM, id est principes, quod munifici & liberales esse soleant) nomina sortiuntur.
 » At absit ut inter filios dei: qui omnes sunt fratres, unus reliquis omnibus ambitiose
 » dominetur, & alij sint serui: absit etiam ut inter eos sint benefici more gentium. Sed
 » qui inter eos humilimus est, & ideo maximus, ministret alijs doctrinam ueræ humi-
 » litatis ac spiritus, in charitate & imitatione CHRISTI: qui in medio omnium accum-
 » bebat, ut omnibus ministrare posset, quæ non solum corpori necessaria erant, sed eti-
 » am uel maxime animæ, ut omnes æque proptè uerbũ uitalis alimonix percipere pos-
 » sent: & hic est sub CHRISTO monarcha, & in ecclesiastica Hierarchia primus. Et mã-
 » serũt apostoli cum domino in tentationibus eius. Tentationes autem hic uocat domi-
 » nus contradictiones, conspirationes, & machinationes aduersum se sacerdotum, scri-
 » barũ, & pharisæorum: in quibus steterat apostoli cum ipso, neq; unquã dereliquerat
 » eum. Sed superuentura erat maior tentatio, & relicturi erant eũ. Et quod dictũ est, spi-
 » rituale regimen attẽdit. De tẽporali, secus dicendũ est: de quo hic non est sermo. Atta-
 » men & hoc dei imitationẽ sectari debet, cuius est prouidere, benefacere, errãtes diri-
 » gere, fontes punire, innoxios seruare, beneficijs ad dei timorem & amorem, id est ad
 » implenda eius mandata allicere, nunquã à clementia & misericordia discedere. Hoc
 » est regnũ CHRISTI, etiam tẽporale. Et similẽ repressiõem ambitiosi primatus inter
 » apostolos, id est in statu spirituali ecclesiæ, sed alio loco, tempore, & occasione, posuit
 » Matthæus cap. 10. numero 195. & Marcus cap. 10. numero 61. Ideo in statu spiritua-
 » li, qui maior est, fiat (inquit dominus) sicut õ υεωτεροσ, id est iunior, hoc est sit animo &
 » mẽte humilis, perinde atque is, qui ætate iunior est: qui ut præsit, reijci & cõtemni so-
 » let. et qui præest, præcipit, ac imperat alijs, sit animo ut is qui ministrat. CHRISTVS au-
 » tem inter eos usque ad finem mundi semper maximus, uiuit enim, & inter nos quidẽ
 » uiuit, omnes actus nostros si secundum spiritũ sint, & uidens & dirigens. Qui & apo-
 » stolicis maxime uiris regnũ æternum disponit, & mẽsam parat, ut in regno suo edat
 » & bibat, quæ est satietas æternorũ bonorũ, indeficientiũq; gaudiorũ: & ut sedeat sup
 » thronos cœlestes, & in gloria præsit, præfulgeatq; & duodeci tribus Israël iudicẽt:
 » ut qui

ut qui in omni humilitate in hoc mundo, uera CHRISTI imitatione alijs præfuerunt. Et non dicit hic, Et sedeatís super thronos duodecim: quia Iudas thronum, quem habuisset si mansisset, perdiderat. Et cum prius Petro, & alijs undecim dixerat apud Matthæum, Sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Iudas nondum reprobus erat, & à sede gloriæ exclusus; hic autem erat exclusus. Et si uidebat tunc duodecim super sedes duodecim sessuros, locum que Iudæ duodecimo tribuendum: de quo in psalmis scriptum est: Et episcopatum eius accipiat alter, & id, uos, ipsos qui reuera sessuri erant, monstrabat: & si tunc (ut dictum est) Iudas non erat exclusus. Vnde fit, ut qui in hoc mundo uno tempore electus est, alio tempore possit esse reprobus, & contrà. Ideo studeat quisque diuina sequendo consilia, etiam si malus nunc sit, electus haberi: & qui electus est, uideat ne cadat. Porro promissio illa, quæ apud Matthæum cõditionalis erat: de his qui steterunt relinquendo omnia, & sequendo CHRISTVM, impleta est. Mox uero ubi discipulos ad ueram humilitatem formauit dominus, conuertit sermonem ad Petrum, dicens te Luca. ¶ **A**it autem dominus Simon: Simon, ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticum: ego autem rogauí pro te, ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. ¶ **I**n tentationibus quæ hæcenus præcesserant, apostoli non reliquerant dominũ, excepto traditore, qui iam uendiderat ipsum: sed breui futurum erat, ut non permanerent cum eo, sed ipsum relinquerent omnes: adeo terribilis futura erat tentatio. In qua & satanas opportunitatem rimaturus erat, ut cribraret eos, sicut cribratur triticum, sed opposito modo: nam cum cribratur triticum, bonum remanet, & quod malum est, excutitur. cum autẽ cribrat satanas, quod bonum est, excutitur: & quod malum est, remanet, paleas enim amat, quæ igni comburatur inextinguibili: & granum odit, quod factum est ut uiuificetur in uitam æternam. Et quid in Petro, & alijs cribrare uolebat satanas? Fidẽ, ut deduceret eos ad incredulitatem eorum quæ audierãt, & propemodum ad infidelitatem. Et certè eò deduxit Simonem Petrum, ut quamuis eius rei præmonitus fuisset, ac præmunitus ad hoc ipsum ne faceret, nihilominus dominũ suũ negauerit, et ter quidẽ negauerit. Defecit ergo fides in Petro, etiam turpius quàm in cæteris. Sed dominus ad patrẽ misericordiarũ pro eo, imò etiam pro cæteris apostolis: quanquã solum expressit Petrum, quem præuidebat grauius peccaturũ, preces fudit ut nõ deficeret fides eius, id est, ut non remaneret in infidelitate: qui & pro reuerẽtia exauditus est. Proinde dixit Petro: Et tu aliquando conuersus. A quonam conuersus? Nimirum ab infidelitate. Magnũ siquidẽ infidelitatis signũ fuit, deseruisse dominũ suum, fugisse, et postea ter ipsum negasse. Id ergo cõuersus: designat illum à fide defecisse. Et tu (inquit) aliquando cõuersus, confirma fratres tuos. Quid est, cõfirma fratres tuos? Corrobora, stabili, & cõuersionis tuæ exẽplo fac eos in fide fortes: quod nõ tã ipse facturus erat, quàm in illo qui se aptum præstaret, CHRISTVS. Et conuersus est Petrus, non suo quidẽ merito, sed CHRISTI beneficio. At plorauit Petrus. Verũ est, sed respexit eum CHRISTVS, & egressus foras fleuit amarè. Hæ ergo lachrymæ, beneficio CHRISTI erupere. Proinde quicumque conuertitur, det gloriã deo: quia si non habuerunt apostoli quo cõuenterentur, nisi beneficium acceptum à deo patre in CHRISTO: quomodo cæteri poterunt ullo alio merito conuerti? Ipse est in quo omnia donantur ijs qui aliquid accipiunt. Et qui non accipient in eo, nihil unquam accipient: sicuti scribæ, pharisæi, & filius perditionis, qui omnes sunt reprobi. Subdit Lucas responsum Petri, dicens.

¶ **Q**ui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. Et ille dixit: Dico tibi Petre, nõ cõtabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. ¶ **P**articulã huic quodammodo respondentem, Domine tecum paratus sum & in carcerẽ, & in mortẽ ire, habet Matthæus cap. 26. numero 251. ubi habetur, Etiã si oportuerit

Psal. 108.

174

Hebr. 5.

175

me mori tecum, non te negabo: quanquā non sequitur ad eam, quæ posita est hic numero superiore, scilicet: Simon, ecce satanas experiuit te, quam omnino suppressit Matthæus: sed ad consimilem huic: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. quæ hic posita est, cui hoc in loco nulla adhibet Petri respōsio. Talis autē tūc erat Petri uoluntas. At ex præsentī uoluntate, quod futurū est certa quādam præsumptione asserere, satis temerarium uidetur: nam uoluntas facile mutatur, aut propositi obliuione, aut ad oppositum quod tūc nollet, impulsione. Quod & Petro, et cæteris apostolis euēnit. Proinde domin⁹ dixit Petro, ex præsentī sic præsumēti de futuro, quod illi erat euēturum, scilicet quod non prius finiturus esset gallus illa nocte diei parasceues cantum suum, quā ter negasset se nosse ipsum. Quod Matthæus etiam ponit cap. 26. numero 250. & Marcus cap. 14. numero 84. Quæ autem non ad Petrum solum, sed & ad reliquos apostolos dixerit dominus: subiungit

176 » Lucas, dicens. ¶ Et dixit eis: Quando misi uos sine sacco & pera & calceamentis: » nunquid aliquid defuit uobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui ha- » bet sacculum, tollat, similiter & peram: & qui non habet, uendat tunicā suam, et emat » gladiū. Dico enim uobis, quoniā adhuc hoc quod scriptū est, oportet impleri in me, » Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixe- » runt: Domine, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis: Satis est. ¶ Dominum misisse apostolos suos ad prædicandum regnum dei, ad sanandos infirmos, & ad eiciens- da dæmonia, habet Matthæus capite decimo, numero octogesimo nono, & Marcus cap. sexto, numero 29. & ipse Lucas cap. nono, numero 80. Sed quod dominus miserit illos sine sacco, illis in locis apud Marcum & Lucam, uniuersali particula intelli- gitur, qua sic præcipit, Nihil tuleritis: nam si nihil ferri iubeat, ergo neq; sacculū. Quod uero sine pera, ipsi tres habent specialiter expressum. Quod autem sine calceamentis, Matthæus. Et cum dominus interrogat, Nunquid aliquid uobis defuit? Interrogat, nū cōquerantur in aliquo de defectu prouidentia. Cui respondent, in nulla re prouidentiam sibi defuisse. Quid enim deesset plenè confidentibus in deo? Sed & nunc tolli iubet & sacculum & peram, & uendi, si quis ea habeat: quod si non habeat, etiam propriam tunicam. Et gratia cuius? Ut sibi compareret gladium. Et hoc quoque parabola est. Sacculus & pera, externa bona, minus necessaria. Tunica & calceamenta, externa, etiam necessaria. Gladius, uerbum dei. Assumite (inquit Paulus) gladium spiritus, quod est uerbum dei. Ergo gladius, est uerbū dei, intelligentia euangelica, quā aliqui eorum perfectius habebant, alij imperfectius. Pro qua sibi optime comparanda, aut pijs officijs à deo efflagitāda, siue uelit per se, siue per eos, qui perfectissimè ab ipso eam adepti sunt, communicatum ire: omnia externa tam quæ minus, quā quæ magis necessaria sunt, erogari debent. Quibus: Illis per quos ea accipitur, si ijs quæ ad uitam necessaria sunt, egeant: & iuxta doctrinam eorum, alijs pauperibus & indigentibus fidelibus. Ipsi uero intellexisse uidentur de gladio materiali, & proinde dixisse: Domine, ecce duo gladij hic. Quibus dominus ad intelligentiam parabola respondit, Satis est. Sufficiunt enim ad æternam salutem: uerbum dei uetus, quod in lege & prophetis habetur: & uerbum dei nouum, quod est sanctum euangelium. Ad quod maxime sibi comparandū hortatus est eos dominus: nam eo gladio erant bellaturi, superaturiq; mundū. Hæc (inquit Ioannes) uictoria quæ uincit mūdum, fides nostra. Et cur sit tam necessarius à modo hic gladius spiritus, subdidit rationē dominus: quia breui cū iniquis deputandus erat, quia nō erat ultra sua præsentia in mūdo homines edoctrurus, sed paulopost inter sceleratos in cruce moriturus: sicut scripsit Esaias cap. quinquagesimo tertio, ubi sic habemus: In scientia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispersiam ei plurimos, & fortiū diuidet spolia, pro eo qd' tradidit in mortē animā suā, & cū sceleratis reputatus est. Plurimi

Eph. 6.

1. Ioan. 3.

Ej. 53.

est. Plurimi qui diuinæ bonitatis decreto dispertiti, uenērunt in partem CHRISTI: gentes, & quicq; fideles. Spolia fortium, qui cum eo ab inferis sunt educti, spoliatis potestatibus tenebrarum. Paulopost in quā cum sceleratis in cruce moriturus erat: quia quæ facturus erat sua communi præsentia, mox in sua passione finem erāt habitura. Et ideo maxime omnium necessarius illis erat spiritualis gladius, quod erat (ut dictum est) uerbum dei per totum mundum inferendum. Subiungit Lucas egressum domini à cœna, in montem oliuarum, dicens. ¶ Et egressus ibat secundū consuetudinem in montem oliuarum. Secuti sunt autem illum & discipuli. Et cum peruenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis, quantum iactus est lapidis, & positus genibus orabat, dicens: Pater, si uis, transfer calicem istum à me: uerū tamen non mea uoluntas, sed tua fiat. Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eū. Et factus in agonia, prolixius orabat. Et factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentes in terram. ¶ Secundum Matthæum & Marcum, dominus & discipuli eius uenerunt usq; in prædium, quod dicitur Gethsemani, in locū cōsuetum, qui erat hortus. In quo ipse pro reparatione lapsus Adæ, primum calcare torcular uoluit in magna ante deum patrē humiliatōe, positus in terra genibus, & orando ter eam, quam Matthæus habet cap. uigesimo sexto, numeris 252. 253. 254. & Marcus cap. quartodecimo, numero 84. & Lucas hic, orationem. At fortē hic inquires, quisnam uideatur fuisse domino orandi modus, cum Matthæus dicat: Procidit in faciem suam orās, ἐπεσε ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ προσευχόμενος. & Marcus, Procidit super terrā, & orabat, ἐπεσε ἐπὶ τῆς γῆς, προσκύχεται. & hic Lucas, Et positus genibus orabat, ἐθεῖς τὰ γόνατα προσκύχεται. Certē ex his, quis fuerit habitus orantis domini, facile conijcere licet. Nam qui ponit genua in terra ex Luca, & uultum in terram demittit, procidit in faciem suam ex Matthæo, & idem procidit super terram ex Marco. & hic orantis modum, figuram que exprimit. Et hunc orandi modum domino fuisse, existimandum est. Sed & hunc quoque fuisse Hebræis, & eos nequaquam se prorsus in faciem suam super terram prostrasse, innuere uidetur dominus, cum inducit pharisæum & publicanum orantes, de publicano dicens: Nolebat nec oculos ad cœlum leuare. Nam si in faciem omnino prostratus iacuisset, non dixisset dominus, Nolebat nec oculos ad cœlum leuare: quandoquidem qui sic humi profusi sunt, ne uolentes quidem possunt oculos ad cœlum attollere. Sed esto etiam, hic sola facie in terram prona, stans orasset: orandi nihilominus modum, genuflexionem esse, indicare uidetur id Esaiæ: Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ: quia ego deus & non est alius. In memetipso iurauī, egredietur de ore meo iustitiæ uerbum, non reuertetur: quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Hæc dominus per Esaiam: ubi iurare, est confiteri. Et id Micheæ: Quid dignū offeram domino? Curuabo genu deo excelso. Et id tertij Regū: Et derelinquam mihi in Israël septē milia uirorum, quorū genua non sunt incuruata ante Baal. Itē id Pauli ad Ephesios: Huius rei gratia flecto genua mea ad patrē domini nostri IESU CHRISTI, ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur. Ergo hunc modum orandi, adorandiq; deum, dominū reliquisse fidelibus suis, curuādo scilicet genua super terrā, & facie prona, demissaq; in profunda humilitate: et sic illum orasse, uerissimile est. Sed addit hic Lucas, orationem quā dominus illi adiecit prolixiorē, tanta quidem uehementia factam, ut factus sit sudor eius tanquam guttæ sanguinis decurrētes in terrā. Hanc autem prolixiorē orationem dominus non sibi, sed nobis orabat, & hūc sanguineū sudorē cum prece ualida, deo patri pro nobis offerebat. Ipse, oliua fructifera: ipse, pax nostra. Et hoc fuit primum illa nocte, ante passionem eius magna quidem uī pro nobis expressum misericordiæ oleum: hæc prima, torcularis quod calcauit solus, pressura. Porro sudor ille, illa agonia, ille cōflictus spiritus & carnis, unionis & dissolu-

177

Esa. 45.

Mich. 6.

1. Reg. 19.

Ephes. 1.

tionis, uitæ & mortis, mortē eius nunciabat, non necessitate quidem, sed uolūtate esse propinquam: qui propria uoluntate quando uoluit, posuit animam. Nemo (inquit) tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso. Tantus autem fuit hic conflictus, uicinæ mortis nunciatus, ut qui ferè ad dissolutionem usq; afficeret, ut angelus è cœlo adueniret ^{ἐπιχρῶσθαι αὐτόν}, id est confortans eum, fortificans eū, & inualidas uires eius reparans, qui omnia poterat ut deus: sed tanta patiebatur ut homo, quanta nemo alius perferre potuisset: adeo ut angelus missus fuerit è cœlo ad fortificandum ipsum, si exhortatione, etiā certè uirium exhaustarum instauratione. Ut enim angelus primum hominē lapsum eiecerat ex horto, ita secundum hominē innoxium confortauit in horto. Hic ergo fuit illa nocte, primum torcular: alterum, apud summos pontifices: tertium, apud præsidem: & ultimum, in cruce. Primum illud pati uoluit, ut omnes fideles suos, in ipsorum ultimo mortis, uitæq; conflictu, in ultimo uitæ discrimine, & ultimo sudore, sua agonia, & suo illo sudore solaretur, & eis fiduciam præstaret uicinæ angelicæ confortationis, omni mortis secundæ pauore sublato. Ut enim nō paueremus, pauere uoluit. Ut nos non tæderet, uoluit tædere: nequaquam hoc carnis eius faciente infirmitate, sed diuina uoluntate: & ut in ipso omni fiducia, etiā in illa fati nostri suprema necessitate consolationem reciperemus, mœstus esse. Deinde subdit Lucas, quo pacto, cum ab agonia suæ orationis surrexisset, uenit ad discipulos, dicens. **¶** Et cum surrexisset ab oratione, & uenisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia. Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, orate, ne intretis in tentationem. **¶** Ter minimum ad discipulos uenisse, & inuenisse eos dormientes, testantur Matthæus atque Marcus. De tertio autem aduentu ad eos, uidetur hic locutus Lucas, in quo non solum Petrum, Iacobum, & Ioānem, sed & cæteros excitauit, & surgere iussit, ac orare. Quidnam? Ut non intrarent in tentationē: ut non profus sineret eos deus tentationi succumbere. Cuius etiā rei in prima uisitatione admonuerat Petrum, Iacobum, & Ioānem: nunc autem omnes: quod à nobis fermè iugiter est orandum. nam si nunquam incideremus in tentationem aut carnis, aut mundi, aut malignorum spirituum, diuina uoluntate agnita, nunquam peccaremus. Vigilia, attentionem ad diuinam uoluntatem implendam monstrat: Dormitio, negligentiam. Ergo excitati pergere debemus intrepidī cum CHRISTO, aduersus eos qui illi aduersantur, carnem, mundū, demonia: & muniti fide & gladio uerbi dei, non gladio materiali, audenti & animo suo spiritu percutere illos. Cum autem dominus præmunisset apostolos prædicatione propinqui aduentus aduersariorum suorum in superiori exhortatione, ipso adhuc loquente cum eis, aduentarunt quos prædixerat, dicente Luca. **¶** Adhuc eo loquente, ecce turba. Et qui uocabatur Iudas, unus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquauit IESU, ut oscularetur eum. IESVS autem dixit illi: Iudas osculo filium hominis tradis? Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? Et percussit unus ex illis seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dexteram. Respondens autem IESVS, ait: Sinite, usque huc. Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. **¶** Aduentum turbæ, osculum proditoris Iudæ, percussorem serui summi sacerdotum, amputationē auris eius, sed (quod Lucas addit) dexteræ, habet etiā Matthæus cap. uigesimo sexto, numero 256. Et cum dominus dixit, ubi percussit unus pro omnibus: Sinite, usque huc: permissioem eis factam fuisse ostendit, & postea ulterius procedēdi prohibitionē: nam si gura sufficiēter impleta erat. Addit Lucas, quod dominus seruū pōtificis percussit, recepta aure & loco suo applicata, sanauit. Iusserat enim prius apostolis, ut haberent gladios, sed gladios spiritus: quibus etiā creditorum aures percuti non uetuit, imò uoluit, non gladijs materialibus: & infidelitatem amputari, non aurium cartilaginem. Qui enim materialibus percutiunt, à deo percutiuntur, odioque habentur: qui uero

qui uero spiritualibus, remunerantur à deo, & diliguntur. Adeò uarij inter se sunt, gladius dei, & gladius mundi. Et subdit Lucas, quid dominus dixerit ad turbas ad se uenientes, dicens. ¶ Dixit autem IESVS ad eos qui uenerant ad se, principes sacerdotum, 180 & magistratus templi, & seniores: Quasi ad latronem existis cum gladijs & fustibus? Cum quotidie uobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me. Sed hæc est hora uestra, & potestas tenebrarum. ¶ An'ne principes sacerdotum, & seniores, id est presbyteri aderant, cum Matthæus & Marcus dicant turbam quæ aderat, missam à principibus sacerdotum & senioribus populi? Aderant quidem tam principes quam seniores, sed per commissarios & electos, quos ad id facinoris emisserant, si non etiam aliqui (tanti esse negotium uisum est) in persona fuere. Sed non sic de præfectis templo custodiendo, quos Lucas *σφατηροὺς τῶν ἱερῶν* appellat: interpret autem Latinus uertit, magistratus templi, dicendum est. Illi autem erant milites, à sacerdotibus, illis temporibus conducti ad templi custodiam. Quod haud obscure intelligi potest ex octauidecimi historiæ antiquitatum Iosephi cap. sexto, ubi habetur: Azymorum dies agebantur, quam festiuitatem pascha uocamus, in qua mos erat ex media nocte portas templi à sacerdotibus aperiri. Et tunc itaq; apertis portis, uiri quidam Samaritæ occulte Hierosolymam uenientes, per templi cunctas porticus, & per totum phanum ossa faciunt mortuorum. Et ex illo coepit in templo custodia maior à sacerdotibus exerceri. Hæc ille. Vnde satis liquet, prius aliquam fuisse templi custodiam, & postea maiorē. Atq; factum hoc uidetur sub Herode fratre Archelai ante initia regni Tiberij, & aduentum Pilati in Iudæam, accidisse. Ex quo intelligimus, tempore passionis magnam admodum fuisse in templo militum custodiam. Hos ergo strategos, & duces militum missos à summis sacerdotibus, non per commissarios, sed per seipos, haud ab re putandum est præses fuisse. Quibus, quæ & apud Matthæum capite uigesimo sexto, numero 257. habentur, & apud Marcum capite quartodecimo, numero 85. & hic quoq; locutus est dominus. Sed addit Lucas adiecisse dominum: Sed hæc est hora uestra, & potestas tenebrarum. Nam si prius eum capere uoluissent, haudquam potuissent: quia nondum erat eis permissum: sed cum permissum fuit illis à deo, potuerunt, si tamen mala posse, & in perditionem ruere, est posse. Et superadmirabilis dei bonitas, uel in hoc impense attendenda est, quod cum non sit potētia super terram, quæ possit potētiæ satanæ comparari: nihil tamen potest, ne in minimam quidē creaturam dei, nisi sit illi permissum: sic omnia continet, omnia protegit, omnia saluat illa superbona uirtus. At cum permittit, quis potētiæ suæ confidat, cum ne apostoli quidem potuerint subsistere: Cōprehensus est ergo dominus, sed solus: nam ex Matthæo, discipuli omnes, relicto eo fugerunt. Cōprehensus est inquam, ut subdit Lucas, dicens. ¶ Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. Petrus uero sequebatur eum à longe. Accenso autem igne in medio atrij, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum uidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negauit eum, dicens: Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius uidens eum, dixit: Es tu de illis es. Petrus uero ait: O homo, non sum. Et interuallo facto quasi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Verè & hic cum illo erat, nam & Galilæus est. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis. Et continuò adhuc illo loquente, cantauit gallus. Es conuersus dominus, respexit Petrum. Et recordatus est Petrus uerbi domini, sicut dixerat: quia priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus, fleuit amarè. ¶ Captus est solus, quia solus peccatorum nostrorum uincula soluebat, quem admodum de eo scriptum erat: Spiritus oris nostri CHRISTVS dominus, captus est Thren. 4. in peccatis nostris. Et ductus ad domum principis sacerdotum. Hic autem ex Ioanne Annas fuit, ad quem primū perductus dominus, à ministro cæsus fuit alapa: ubi etiā

Petrus negauit eum primo, & secundo: ut latius ex Ioanne cap. duodeuigesimo, numero 134. cognoscetur. Neq; fuit inter primam & secundam negationem Petri magnum interuallum: nam post pusillum (ut hic ait Lucas) iterum negauit dominum. Præterea dominus non multo tempore mansit apud Annam, sed paulopost ab Anna missus est ad Caipham, ubi ex Matthæo scribæ & seniores erant congregati, non apud Annam. Nihil mirum igitur, si inter secundam & tertiam negationem Petri, maiusculum intercessit spacium, ut puta horariū, domino interim ab Anna ad Caipham abducto: quanquam & Matthæus & Marcus horarium interuallum, pusillum uocant. Tertio igitur domino apud Caipham à Petro negato, cantauit gallus. Et sic uerbum CHRISTI impletum est: Priusquam gallus cantet, priusquam gallus cantum finiat, ter me negabis. Et conuersus dominus, respexit Petrum. Dominus in eminentiori loco erat, ubi princeps sacerdotum, scribæ, & seniores erant congregati, & auersus à Petro (si tamen hæc auersio non erat potius Petri quam CHRISTI dicenda: aut certe ideo CHRISTI, quia Petrus auersus) cum tertio ipsum negauit: quod & eum etsi tunc auersum, minime latere potuit. Petrus autē in humiliori loco, ut qui ex Marco egressus aulam siue atrium, stabat in proaulio, id est foris in uestibulo aulae. Qui etsi oblitus uerborum domini fuerat, nequaquam tamen dominus oblitus eius erat, oculis enim miserationis suæ respexit eum, & illi tum uerba quæ ipsi prædicta fuerant, tū offensam, quam admiserat, in memoriam reduxit. Percussit quoq; petram cordis Petri, & fluxerunt aquæ: egressus enim foras Petrus, fleuit amarè. Ergo cum peccamus deus est à nobis auersus: quod tamen peccamus, eum minime latet. Et cum rursus uenimus in memoriam dei, cum peccata nostra cognoscimus, nō nostrum beneficium, non nostrum meritum est: sed benigna dei ad nos conuersio, & miserationis eius respectus, quod in Petri & CHRISTI mysterio figuratum est, & ob oculos nostros positum. Subiungit Lucas, quæ fuerit uirorum apud Caipham in CHRISTVM impietas, dicens. ¶ Et uiri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes, Et uelauerunt eum, & percutiebant faciem eius, & interrogauerunt eum, dicentes: Prophetiza, quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes, dicebant in eum. ¶ Continuo ubi Caiphas scidit uestimenta sua, pronunciauit filium dei (quia se talem qualis reuera esset, non solū interrogatus, sed & adiuratus, responderat) blasphemasse, & reum esse mortis. Et tunc ex Matthæo cap. uigesimosexto, numero 262. & ex Marco cap. quarto decimo, numero 87. ministri satanæ qui regem gloriæ tenebant, cœperunt ei illudere, eū cædere, & omnes molestias, iniurias, blasphemias, quas illic Matthæus & Marcus, & hic Lucas recensent, & multo etiam plures, ac inhumaniores illi quidem iniuste, immo nullo modo, nobis autem iuste ac omni modo debitas, irrogare. Pro nobis enim omnia illa molestissima & indignissima, cum & ipse esset filius dei: nos autem filij mortis, etiam omni uel minima miserationum dei indigni, pro nobis inquam impatientissimis patientissime portabat, sicut & de eo ante scripserat Esaias: Ego autem nō contradico, retrorsum non abij: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas uellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. Dominus deus auxiliator meus, & ideo non sum confusus. Et quod noctu fecerat Caiphas, idem quoq; fecerunt seniores populi, principes sacerdotum, & scribæ in suo synedrio, id est confesso siue consistorio, subdente Luca. ¶ Et ut factus est dies, conuenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum, & scribæ, & duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es CHRISTVS, dic nobis. Et ait illis: Si uobis dixerero, non credetis mihi: si autem & interrogauero, non respondebitis mihi, neq; dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis sedens à dextris uirtutis dei. Dixerūt autem omnes: Tu ergo es filius dei: Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audiuius de ore eius. ¶ Non est hoc factum in domo priuata

182

Esaie. 50.

183

domo priuata Caiphæ, sed in consistorio sacerdotum & scribarum, quæ & apud Hebræos domus iudicij dicebatur, ubi fiebat iudicium animarum, neque à paucioribus quàm ab uno & septuaginta cōgregatis iudicibus: in quo loco intelligitur dominus ab uno & septuaginta iniquè morte cōdemnatus. At paulo post iusto dei iudicio sublata est iniquis iudicibus iudicandi potestas, ut & adhuc testantur Hebræorum libri. nam Rabi, Mose, Ben, Maimon, in libro iudicū ait: **I E S V S** Nazarenus uisus est esse Messias, & interfectus fuit per domum iudicij, id est in iudicio unius & septuaginta iudicum Iudæorum: & ipse causa fuit ut destrueretur Israël in gladio, & dispergerentur reliquæ ipsorum, atq; pessum irēt. Et Rabi, Rahmon: Cum Zanhedrīn unus & septuaginta migrassent de consistorio, & ablata fuissent ab eis iudicia animarum, conuerunt saccum super cutem suam, & depilarunt sibi caluitia, & dixerunt: Væ nobis, quia recessit sceptrum de Iuda, & nondum uenit filius Dauid Messias. Hæc ipse, Per hanc synedrōrum iudiciariam potestatem, sceptrum de Iuda intelligebant, quæ certū locum in Hierusalem requirebat, ex Deuteronomij capite septimodecimo, ubi dicitur: *Deutero. 17.* Et facies quodcumq; dixerint, qui præsumt loco quem elegerit dominus. Verum ipsi, innocentis ac etiam solius innocentis, iniusti homicidæ in sua graui querela mentiebantur, cum dicebant: Et nondum uenit filius Dauid, scilicet Messias: malentes oraculum uideri falsum, quod esse non poterat, quàm confiteri Messiam **I E S V M**, quo nihil uerius erat. At cōtrā, hæc nimirum uera, iustaq; fuisset querela: Væ nobis, quia nō recepimus filium Dauid regem Messiam, cum iam uenerit iuxta oraculum, quod falsum esse non potest: quia iam sublatum est sceptrum de Iuda. Sed maluerunt querelam mendacem & iniustam, & contra diuinæ ueritatis oraculum. O insana & peruersa Iudæorum cæcitas, & cæca insania, & insana peruersitas. Egregij illi tanto numero congregati iudices ad unius innocentis, sed dei miseratione pro omnium redēptione acceptam condemnationem, interrogabant eum. Quidnam? Sanè quod interrogauerat Caiphæ, non ut ueritatem cognoscerent, ut neq; Caiphæ: sed ut condemnandi ipsū occasionē arripere possent. Ideo quærentibus, si tu es **C H R I S T V S**, dic nobis: dominus mala uoluntate eorum cognita, & ad quid quærebant, respondit eis: Si uobis dixero, non creditis mihi, Nolebant enim credere, etiam quem pater cœlestis manifesta uoce attestatus fuerat, quem angeli, quem Symeon, quem magi, quē Ioannes, quem signa, uirtutes, & ipsa deniq; dæmonia terrore potentia eius euicta. Et quid adhuc? Quod interrogati, & uicti ratione, & sua ipsius aperta confessione, quod ipse erat **C H R I S T V S**, non erant dimissuri ipsū. Sciebat enim quid facturi essent: & non modo quid facturi, sed & quid cogitauerant, cogitabant, & cogitaturi erant. Et quod illis modo prædixerat, continuò euēnit. Nam eis consimiliter, ut Caiphæ respondit, *psal. 109.* id est ex hoc nunc, ex hoc tempore, à modo erit filius hominis sedens à dextris uirtutis dei. Quod prædixerat propheta: Sede à dextris meis, *psal. 109.* nec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et ipsi ex uerbis eius collegerunt, & rectè quidem, Ergo tu es filius dei. Quod ipse approbauit, dicens: Vos dicitis, quia ego sum. At illi, contra ueritatem, ipsa ueritate sunt usi. Quærebant enim testimonium ad condemnandum eum, & ueritatem, & eam quidem summam (nā summa, æternaq; ueritas est, quod ipse sit filius dei, quodq; sedeat in dextera patris) acceperunt pro summa blasphemia, dicētes: Quid adhuc desyderamus testimonium? ipsi enim audiuius de ore eius. Et de hoc consilio, post illud Caiphæ, meminīt Matthæus capite uigesimo septimo, numero 264. Sed responsionem domini in illo suppressit, quod fermè similem fecerat apud Caiphæ. Similiter & Marcus capite quintodecimo, numero 89. Quam ergo ipsi mala uoluntate obcæcati seniores plebis, principes sacerdotum, & scribæ, domini **I E S V** responsionem, blasphemiam duxerunt: nos eam bona uoluntate, spiritu dei illuminati, credamus nō solum ueram, sed etiam ma

xime ueram. Quam cōfidentes, deum honorant, magnificant, glorificantq; maxime; qui pater æternus, qui filius, qui spiritus sanctus est in ueritate unus deus. Cui honor, magnificentia, & gloria in perennia seculorum secula. Amen.

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

184

ET surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se CHRISTVM regem esse. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens, ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, & turbas: Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualecebāt, dicentes: Commouit populum, docens per uniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa usq; huc. ¶ Pilatus autē audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. Et ut cognouit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem uiso IESV, gauisus est ualde. Erat enim cupiens ex multo tempore uidere eum, eo quod audiret multa de eo, & sperabat signū aliquod uidere ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus, at ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum & scribæ, constanter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum ueste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant adinuicem. ¶ Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum: & ecce ego corā uobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Sed neq; Herodes. Nam remisi uos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum, dimittam. ¶ Necessè autem habebat dimittere eis per diem festum, unum. Exclamauit autem simul uniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barraban. Qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate, & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, uolens dimittere IESVM. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. At illi instabant uocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur: & inualecebant uoces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: IESVM uero tradidit uoluntati eorum. ¶ Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonē quendam Cyrenensem uenientem de uilla, & imposuerunt illi crucem portare post IESVM. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ